

1. Pojam nauke

U najširem smislu reči, nauka je sinonim za znanje. U užem smislu nauka označava posebnu vrstu **svesne društvenu delatnost čiji je cilj spoznavanje prirode i društva**. Nauka je ukupnost istinitih i sistematizovanih saznanja (do koji ljudi dolaze različitim metodama) o svetu koji ih okružuje i o samom sebi, produkt ljudskog mišljenja i stvaranja. Ta znanja karakteriše **opstost, objektivnost, sistematičnost, preciznost i razvojnost**. Nauka mora biti društveno priznata. Naučna saznanja nastaju iz potrebe čoveka da upozna svet kako bi njime lakše ovladao. Nauka je empirijska i teorijska delatnost, a njena saznanja služe kvalitetnijem životu ljudi.

2. Predmet nauke

Predmet nauke je objektivni svet tj. ukupnost svega što postoji, kao priroda, društvo i ljudsko mišljenje. Nauku čine saznanja o pojavama iz ovih oblasti, o vezama između ovih oblasti, kao i između njihovih pojedinačnih delova. Nauku čine **istinita saznanja** (koja odgovaraju objektivnoj stvarnosti i mogu se proveriti). Taj stepen istinitost je relativan i zavisi od stepena razvijenosti znanja uopšte, od prilika u društvu u datom vremenu, i od naših čula. Klasici Marksizma su ukazivali da je društvo suštinsko jedinstvo čoveka sa prirodom, ostvareni naturalizam čoveka i ostvareni humanizam prirode.

Osnovne karakteristike naučnih saznanja su :

objektivnost – saznanja moraju biti naučnim metodama proverena
opstost – treba utvrditi opšta svojstva i veze između pojava
sistematičnost – ne sme biti protivrecnih veza između stavova
preciznost – precizno izražavanje saznanja
razvojnost – otvorenost ka daljem istraživanju

3. Klasifikacija nauka

1. **Prirodne** – traženje zakonitosti u prirodi
2. **Društvene** – nastale kao rezultat pravno političkog života

Na osnovu **primenjenosti rezultata istraživanja** :

1. Primenjene
2. Teorijske

Na osnovu **predmeta proučavanja** :

1. prirodne
2. društvene
3. nauke o psihičkim pojavama
4. matematičke
5. filozofske

Prema **kriterijumu objektivne stvarnosti** :

1. prirodne
2. društvene
3. nauke o psihičkim pojavama

Danas je najzastupljenija podela na :

1. **prirodne** (fizika, hemija, biologija ...)
2. **društvene** (sociologija, ekonomija, istorija ...)
3. **humanističke** (psihologija, etika, lingvistika ...)

4. Prirodne i društvene nauke

Osnovna podela nauka je na prirodne i društvene. Prirodne proučavaju prirodu u najopštijem smislu reči. Njihov predmet su različiti oblici kretanja materije u prirodi. Društvene nauke proučavaju oblike razvoja društva kao celine, kao i pojedine društvene pojave i područja društvenog života u svim njihovim raznovrsnim oblicima i manifestacijama. Između ove dve grupe nalaze se primenjene nauke koje izučavaju primenu zakona neorganske prirode u proizvodnji (tehnika) kao i primenu zakona organske primene (poljoprivreda, medicina). Na granici između prirodnih i društvenih nauka je psihologija.

Ovakva podela nauka nastala je kao rezultat razlikovanja društva od prirode. Razlika u predmetu proučavanja ovih nauka dovela je do razvoja posebnih metoda istraživanja. Ova podela je relativna zbog jedinstva prirode i društva.

5. Klasifikacija društvenih nauka

Razvoju društvenih nauka doprinelo je :

1. Posle srednjeg veka u kome dominira misao o religiji i crkvi, u periodu humanizma i renesanse dolazi do razvoja misli o čoveku i društvu.
2. U 19. veku se stvara građansko društvo u kome je ostvaren viši stupanj društvene i političke slobode.
3. Veći broj društvenih problema podstiče razmišljanja o društvu.

Postoji vise podela drustvenih nauka

- I 1. **Pojedinjujuće** (singularizujuće) - proučavaju pojedine pojave
- 2. **Upštavajuće** (generalizujuće) - proučavaju vrstu pojave sastavljene od pojava istog karaktera
- II 1. **Istorijske** - proučavaju prošle događaje
- 2. **Neistorijske** - proučavaju sadašnje i pojave nevezane sa istorijom
- III 1. **Posebne** – proučavaju posebna područja društvenog zivota: politika, pravo, umetnost...
- 2. **Opšte** - proučavaju društvene događaje u celini i utvrđuju opšte zakonitosti
- IV 1. **Fundamentalne** - proučavaju osnovne odnose u društvu i utvrđuju bitne veze među pojavama
- 2. **Primenjene** - ukazuju kako treba usmeravati društveni život i rešavati društvene probleme
- V 1. **Teorijske**
- 2. **Empirijske**

6. Posebne i opšte društvene nauke

Posebne nauke proučavaju pojedina područja društvenog života i utvrđuju posebne zakonitosti.

Opšte nauke proučavaju društvene događaje u celini i utvrđuju opšte zakonitosti.

7. Fundamentalne i primenjene nauke

Fundamentalne - proučavaju osnovne odnose u društvu i utvrđuju bitne veze među pojavama

Primenjene - na osnovu saznanja temeljnih nauka ukazuju kako treba usmeravati društveni život i rešavati društvene probleme u pojedinim oblastima.

8. Pojam naučnog zakona

Naučni zakon predstavlja međusobne veze između pojave. Relativnost naučnog zakona zavisi od relativnosti našeg saznanja.

Funkcija naučnih zakona:

- 1. Usmeravaju razvoj društva
- 2. Određene empirijske činjenice postaju deo sistema jedne nauke, a samim tim imaju opšti smisao
- 3. Svojim iskazima omogućavaju stvaranje teorije

9. Vrste veza koje postoje između pojava

- 1. **uzročne** kada jedna pojava prouzrokuje drugu ili izaziva promenu iste
- 2. **neuzročne** kada između pojava ne postoji odnos (između dve ili više pojava postoji veza koja nije jasna – uzročno posledična veza)

- 1. **unutrašnje** veze između elemenata jedne pojave
- 2. **spoljašnje** veze između dve ili više pojava

10. - 12. Vrste/Klasifikacije naučnih zakona

Danas je napuštena stara podela naučnih zakona na empirijske i racionalne. Ako se za osnov uzme činjenica da naučni zakon utvrđuje odnos velikog dela jedne pojave ili pojave kao celine n.z. se dele na:

-zakone delova i

-zakone celina

Od zakona delova najznacajni su: **uzročni (kauzalni) zakoni**. Oni izražavaju odnos kada jedna pojava izaziva drugu, kada joj prethodi ili izaziva promene na njoj. Uzročna veza je samo deo univerzalne povezanosti svih pojava. Pri utvrđivanju te veze zanemaruju se ostale veze da bi smo ih lakše saznali. Ovi zakoni omogućuju tumačenje i predviđanje daljeg toka pojava. Od zakona celine najvažniji su **statistički zakoni**. Oni utvrđuju verovatnoću nastupanja neke pojave ili događaja.

II Po stepenu opštosti:

- **pojedinačne** (za jednu društvenu pojavu)
- **posebne** (za određenu grupu društvenih pojava)
- **opšte** (za sve pojave)

III Prema oblasti stvarnosti:

- **zakoni prirode (mehanika, fizika, biologija)**
- **zakoni društva**
- **zakoni psihe**

IV Po kriterijumu opštosti:

- **zakoni koji vaze za pojedine istorijske događaje**
- **zakoni koji vaze za društvo u celini (u svim društvenim periodima)**

V Po kriterijumu karaktera:

- **zakoni socijalne statistike (relativno mirovanje društva) - proučavaju društvene i istorijske epohe**

- zakoni socijalne dinamike (relativno kretanje društva)

VI

- zakoni strukture (izražavaju opšti i relativno stalni odnos između pojava)
- društveni zakoni istorijskog razvoja (izražavaju statistički odnos i neophodnost promene jedne društvene strukture)

13. Predmet sociologije

Nauka je sinonim za znanje. Nauka mora biti društveno priznata. Sociolozi su smatrali da je cilj sociologije utvrđivanje naučnih zakona koji važe u društvu. Sociologija je prva nauka koja je iz filozofije preuzela proučavanje čoveka. Čovek ne može jer je prirodno i društveno biće. Prvi odnosi su odnosi proizvodnje.

Sociologija je nastala u Francuskoj, osnivač Ogist Kont, predmet sociologije je stekao brojne izmene do danas i zavisi od zemlje u kojoj se proučava. Iz opšte sociologije odvajale su se brojne discipline koje se bave društvenim pojavama. Ima oko 130 posebnih sociologija. O predmetu sociologije postojala su i postoje različita shvatanja zato što određivanje predmeta opšte sociologije predstavlja određivanje njenog predmeta proučavanja, ali različitog od predmeta proučavanja nekih drugih društvenih nauka. Upravo tu i nastaju teškoće, jer je nemoguće potpuno odvojiti predmet sociologije od predmeta ostalih nauka. (Upravo zato što sociologija teži da bude najkompletnija od svih društvenih nauka) Jedino što se može sa sigurnošću reći je to da ne postoji jedinstvena definicija predmeta sociologije.

14. Kontraverze u def. predmeta sociologije

Početak sociologija je 1839. osnivač je O. Kont "Kurs pozitivne filozofije". Definisao je sociologiju kao nauku koja proučava društvo u celini. Po njemu postoje različite društvene podele i grupe. Do danas su davane različite definicije predmeta sociologija. Razlog tome je

1. jer su različiti sociolozi polazili od različitih kriterijuma (jedni su tvrdili da su to samo dr. grupe, drugi da su to samo dr. pojave)
2. zbog opšte filozofske koncepcije tih sociologa (materijalizam, idealizam) i različitog gledanja na suštinu sveta. Predmet sociologija ne sme biti predmet proučavanja neke druge nauke. Nauke se inače i razlikuju po predmetu proučavanja i po metodi (prvi problem def. predmeta sociologija) Osim sociologija postoje i druge nauke koje proučavaju pojedine delove društva. Grupa istaknutih sociologa (Bogardus) tvrde da je sociologija nauka o društvenim grupama (porodica, stranka) jedan segment društva. Sociolog Ziml tvrdi da sociologija proučava oblike organizovanja ljudi (zbog novca, interesa, braka..). Saronin ocenjuje sociologija kao nauku o opštim svojstvima klasa, društvenim pojavama i odnosima među njima. Klase su velike društvene grupe ljudi, a novina je da sociologija treba da proučava društvene pojave.

15. Vrste definicija predmeta sociologije

Sve def. sociologije se dele u 3 grupe

1. **nominalne** – prevode ime sociologije (nauka o društvu)
2. **formalne** – veći stepen razvoja def. (formalistička skola) istražuje forme ljudskih udruživanja (ne zašto i kako se udružuju već samo oblik udruživanja)
3. **psihologističke** – zastupa ih psihologistički pravac : sociologija treba da proučava ponašanje ljudi određeno kolektivnom svešću.

Sve ove definicije su izlazile iz okvira "Kursa pozitivne filozofije". U trećem tomu Kont naziva sociologiju socijalna fizika. Sociologija je nauka o celokupnom ljudskom društvu u svim njegovim elementima postojanja. Elementi ljudskog postojanja su: politika, ekonomija, kultura, sport, religija ...

16. Shvatanja o predmetu sociologije u YU

Nauka nastaje onda kada je društvo prihvata a ne kada je neko izmisli. U **YU sociologija** nastaje posle I svetskog rata kada kraljevska vlada šalje mladiće u Francusku gde se upoznaju sa sociologijom. Posle II svetskog rata dolazi do većeg razvoja sociologije kod nas ali pod uticajem staljinističke društvene misli. Prvi srpski sociolog je bio Radomir Lukić. Rekao je da je sociologija uopštavajuća nauka o društvu koja proučava šta je zajedničko nekim društvenim pojavama. Sociologija mora da ima svoj cilj – da istraži zakone razvoja društva.

Ilija Stanojčić : Sociologija je opšta nauka o ljudskom društvu i njegovim oblicima.

Vladimir Rašković : Sociologija je teorijska nauka koja proučava društvene odnose, strukturu globalnog društva, odnose između društvenih pojava, nauka o razvoju društva čiji je zadatak da koncipira buduće društvo.

Zadatak sociologije nije samo teorijski što je nedostatak ovih definicija ona je i empirijska nauka.

D. Ž. Marković : Sociologija je najopštija teorijska nauka o ljudskom društvu kao jedinstvenoj realnosti koja utvrđuje specifičnost društvenih pojava u strukturi društvene realnosti. Ona proučava ljude i pojave koje utiču na društvo.

17. Definicije posebnih sociologija

Pored opšte postoje i posebne sociologije politička, umetnosti, porodice...

Opšta sociologija pruža osnovna saznanja o društvenim pojavama, ne ide u detalje. Kada sociologija postaje empirijska nauka nastaju posebne sociologije .

Uslovi : 1. da postoji društvena pojava koja predstavlja predmet proučavanja

2. društvena potreba za proučavanje pojave

Posebne sociologije su posebne sociološke nauke koje se bave posebnim društvenim pojavama, specifičnost veze između te pojave i drugih društvenih pojava otkrivajući zakone njihovog razvoja i njihove strukture. One proučavaju samo jednu društvenu pojavu i ne sve veze već samo specifične u vezi sa tom pojavom.

18. Odnos opšte sociologije i drugih društvenih nauka

Odnos opšte sociologije i drugih društvenih nauka je određen:

1. predmetom istraživanja (gleda se šta koja nauka određuje pa se traže zajedničke karakteristike)

2. metodi koji se koriste u proučavanju (nauke koje imaju zajedničke karakteristike koriste iste metode)

3. da li je nauka stara ili mlada (sociologija se smatra mladom, stare nauke su do kraja definisane dok se kod mladih nauka ne zna šta do kraja proučava)

Pošto i druge nauke proučavaju društvo sociologija je ipak opštija od njih. Odnos sociologije prema drugim naukama je odnos opšteg-posebnog-pojedinačnog. Sociologija je opšta društvena nauka dok posebne nauke proučavaju neke posebne delove, pojave ali ne izvan konteksta opšteg (preuzimaju se saznanja od opšte sociologije). Nova saznanja se vraćaju u opštu sociologiju. Pojedinačne nauke proučavaju određene elemente u okviru neke društvene pojave. Odnos se zasniva na uzajamnoj saradnji ali bez sukoba interesa. Bez tog odnosa sociologija bi imala monopol nad svim društvenim pojavama pa druge nauke ne bi imale značaj.

19. Odnos sociologije i istorije

Istorija je najstarija društvena nauka. Začeta je još u staroj Kini, Egiptu, kod Feničana. Prvi spisi u Staroj Grčkoj i Rimu. Opšta istorija proučava celinu društva na konkretan hronološki način (od početka do kraja neke pojave), jer se spominju konkretne činjenice i učesnici. Istorija prikuplja podatke o različitim vremenskim epohama i daje karakteristike vremena koje proučava. Istorija proučava činjenice ali ne utvrđuje zakonitosti nastanka i njihovog razvoja. Istorija proučava i klasifikuje podatke, povezuje ih u činjenice, ali ne sagledava opšta svojstva pojava koje proučava. Sociologija je opštija od istorije, nužna je njihova saradnja. Kad proučava neke pojave sociologija je dužna da koristi podatke iz istorije.

20. Odnos sociologije i političke ekonomije

Politička ekonomija pripada ekonomskim naukama. Proučava zakonitosti koje vladaju u sistemima proizvodnje. Tri elementa sistema proizvodnje : proizvodnja, razmena i potrošnja.

Zadatak političke ekonomije je da utvrdi opšte zakonitosti u tim procesima. Odnos sociologije i političke ekonomije je jednostavan jer je ekonomski život osnova društva.

21. Odnos sociologije i političkih nauka

Političke nauke imaju kao predmet proučavanja politiku (delatnost koja usmerava druge delatnosti), dalje usmeravanje društva u određenom pravcu i regulisanje konfliktnih situacija u društvu (pronalaženje koncenzusa), odlučivanje o zajedničkim poslovima i životnim aktivnostima ljudske zajednice. Proučava politiku u svim njenim unutrašnjim i spoljnim aspektima.

Predmet političkih nauka je višestruk. Osnovno područje

1. osnovni pojmovi metodologije,

2. političko i ustavno uređenje zemlje

3. političke stranke (grupe ljudi određenog interesa i cilja koje osvajaju vlast pobedom na izborima). Određene interesne grupe - javno mnjenje, političko ponašanje građana.

4. oblici upravljanja nekim društvom, oblici lokalne samouprave, oblici organizovanog upravljanja, birokratija

5. spoljni aspekt politike – međunarodni odnosi

Političke nauke se koriste naučnim zakonima koje utvrđuje opšta sociologija. Ako je predmet proučavanja političkih nauka npr. politička partija osnovne zakone politička nauka uzima iz opšte sociologija, a sociologija zauzvrat dobija saznanje o programima i idejama političkih partija.

22. Odnos sociologije i psihologije

Predmet psihologije je unutrašnja strana čovekovog ponašanja, doživljaji i emocije. Ona sagleda uzroke nastanka i "primenu" unutrašnjeg ponašanja ljudi. Sociologija mora da uvažava psihičke elemente. Osnove o razlozima čovekovog ponašanja u sociologiji daje sociološka psihologija koja izučava društvene uslovljenosti psiholoških pojava i međuljudske odnose.

23. Odnos sociologije i socijalne ekologije

Socijalna ekologija izučava uticaj čoveka na životnu sredinu i obrnuto sa ciljem očuvanja životne sredine i čoveka kao prirodnog i društvenog bića. Socijalna ekologija pruža opštoj sociologiji saznanja o problemima i o rešavanju problema sukoba društva i prirode. Ovo je iskorak sociologije u savremenost. Pre toga je sociologija bila akademska nauka.

Nauka je određena predmetom i metodom. Metod je put kojim se dolazi do naučne istine. (Metodologija). Opšti (metafizički i dijalektički) i posebni metodi. Dijalektičko-materijalistički (pojave u objektivnoj stvarnosti se kvalitativno menjaju).

24. Metod društvenih nauka

Metod društvenih nauka vodi poreklo od prirodnih. Na njega utiču dve orijentacije: pozitivistička (konzervativna) i marksistička (revolucionarna). Metodologija društvenih nauka proučava: logičke osnove savremenih socioloških teorija, teoriju naučnih činjenica, hipoteze naučnih zakona, problem metoda društveno–naučnih saznanja.

25. Metod sociologije

Da bi bila nauka, mora imati metod i predmet. Na metod sociologija utiče shvatanje o društvu, društvenoj ulozi nauke i stepen razvijenosti istraživačke tehnike. Postoji 5 shvatanja socioloških metoda:

- pozitivističko
- funkcionalističko
- strukturalističko
- sociologija razumevanja
- marksističko.

Sociologija nema svoj, već koristi metode društvenih nauka.

26. Faze u postupku naučnog istraživanja

1. Određivanje predmeta istraživanja + hipoteza
2. Izrada plana istraživanja
3. Prikupljanje podataka
4. Sređivanje podataka
5. Naučno objašnjenje i proveravanje

1. Određivanje pojava proučavanje i veza između njih. Predstavljaju se polazna hipoteza. (T ili ⊥). Proverava se teorijski ili empirijski. Mora biti pojmovno jasna, empirijski proverljiva u vezi sa teorijom. Definisane pojmove – teorijsko i radno.
2. Metode, ekipni rad, plan ekipe i članova, stručni tim
3. Dugo zbog promena – konstatovanje velikog obima
 - posmatranje (bez učestvovanja, sa učestvovanjem, preko posrednika, slobodno i kontrolisano) direktno i indirektno → experiment
 - ispitivanje:
 - usmeno → slobodan razgovor
 - pismeno → upitnik →> određen odgovor
 - > slobodan odgovor
 - anketiranje je ispitivanje preko upitnika **različito od** intervjua (koji može biti ekstenzivni i intenzivni)
 - test: postavljanje dispozicije pa prema njima afinitet (crta se grafik)

1. sređivanje prikupljenih podataka. Naučna klasifikacija (određeni kriterijum, samo jedan, potpuna, različita), STATISTIKA, TABELE
2. Naučno objašnjenje: nastanak, razvoj i nestanak proučavanih pojava. U užem i širem smislu. (sve pojave/veze) uzročno, strukturalno, funkcionalno, teološko. Proveravanje (širi i užu smisao; dugo; dodatni podaci)+dokazivanje (već poznate činjenice).

27. Određivanje predmeta istraživanja i postavljanje hipoteza

Predstavlja prvu fazu u postupku naučnog saznavanja. U određivanju predmeta istraživanja polazi se od već postojećih znanja o predmetu koji se istražuje. Prvo se određuju pojave koje će biti predmet istraživanja, a potom same veze između njih, koje će biti utvrđene. Formulisanje polaznih pretpostavki ili hipoteza ima za cilj da iskaže specifičan odnos između pojava na način da se taj odnos može i empirijski proveriti. Hipoteze je moguće razlikovati i klasifikovati u više grupa u zavisnosti od kriterijuma razlikovanja.

28. Izrada plana istraživanja

Sačinjavanju plana istraživanja prethodi upoznavanje sa društvenim pojavama i njihovim nosiocima. U izboru metoda treba nastojati da budu korišćene pojave koje se istražuju, tako i njihove specifične veze sa ostalim društvenim pojavama, celinama društvenih pojava i društvom. Ako se koriste ankete, intervjui onda se u planu istraživanja pristupa izradi upitnika za anketiranje i sastavljanju pitanja za intervjuisanje. Ako se ekipno radi potrebno je da se izbor članova

ekipe izvrši polazeći od specifičnosti samog predmeta istraživanja. Potrebno je predvideti ne samo odgovarajući sastav ekipe već sačiniti i plan rada ekipe.

29. Prikupljanje podataka

Treća i centralna faza istraživanja. Mogu se koristiti različite tehnike za prikupljanje podataka. Neke od njih je sociologija preuzela od prirodnih nauka (eksperiment, posmatrane), neke je preuzela iz posebnih društvenih nauka (anketa, intervju). Nastale su u sociologiji i isključivo se u njoj iskoriste (sociometrijski metod, analiza sadržaja). Sociologija dakle koristi sledeće tehnike za prikupljanje podata:

1. posmatranje
2. ispitivanje (anketa, intervju, test, analiza sadržaja)
3. upoređivanje

Prikupljanje podataka u istraživanju društvenih pojava nailazi na određene objektivne teškoće. Razlozi Č

1. društvene pojave su podložne neprekidnim pojavama
2. veliki obim društvenih pojava koje se ponekad prostiru i na čitavo čovečanstvo pa je vrlo teško organizovati njihovo posmatranje na takvom prostoru
3. složenost društvenih pojava. Pri posmatranju jedne društvene pojave mora se obratiti pažnja na mnoge elemente i činioce koji na nju utiču i utvrdi njihov značaj za pojavu kao celinu i pojedine njene delove
4. čovek koji prikuplja podatke određenim društvenim pojavama, o društvu i sam je sastavni deo društva o kome prikuplja podatke. On može da vidi pojavu onako kako to njemu odgovara, a ne onakvu kakva ona stvarno jeste.

30. Eksperiment

Najsloženiji oblik posmatranja. To je relativno nov metod u sociologiji. Pod eksperimentom se podrazumeva posmatranje pojave koja je veštački izazvana. Ovaj se oblik proučavanja ne koristi tako često, jer, ljudi se drugačije ponašaju kada se sa njima eksperimentiše a drugačije kada to nije slučaj. Danas se u sociologiji eksperiment koristi u istraživanju malih društvenih grupa. U tu svrhu se koriste posebne tehnike, kao što su psihodrama i sociodrama.

31. Posmatranje

Jedan od najstarijih metoda prikupljanja podataka. Koristi se u svim naukama, kako u prirodnim tako i u društvenim. Radi se o naučnom posmatranju a ne o običnom. Naučno je plansko, selektivno, stručno, precizno, usmereno na tačno sanavanje pojava. Razlikuje se više vrsta:

1. slobodno – posmatrač sam odlučuje da li će izvesti izvesno posmatranje i na koji način
2. kontrolisano – posmatrač je vezan planom i ne može odlučivati da li će ili neće izvesti neko posmatranje
3. direktno – posmatrač preko svojih čula ili preko eksperimenata posmatra direktno pojavu koja je predmet istraživanja
4. indirektno – istraživač ne posmatra direktno pojavu koja je predmet proučavanja, već neku društvenu pojavu čiji je odnos sa pojavom koja je predmet istraživanja poznat, pa se tako dobijaju podaci o njoj neposrednim putem
5. bez učestvovanja – primer istraživač samo posmatra demonstraciju
6. sa učestvovanjem – primer učestvuje
7. pojedinačno – posmatraju se pojedini slučajevi društvene pojave
8. masovno – posmatra se serija društvenih pojava odnosno sve pojave koje pripadaju određenoj društvenoj kategoriji.

Nužno je da se posmatrač pasivno drži, da posmatra pojavu onakva kakva jeste da ne utiče na nju.

32. Ispitivanje

Oblik prikupljanja podataka koji se u savremenim sociološkim istraživanjima, pored posmatranja, najčešće koristi. Ono je oblik verbalne komunikacije između ispitivača i ispitanika. Sastoji se u postavljanja od strane ispitivača određenim licima o izvesnim pojavama na koja ispitanici daju odgovore. Može biti usmeno i pismeno ili na osnovu slobodnog razgovora (pitanja se postavljaju u toku samog razgovora prema situaciji ili na osnovu upitnika). Slobodno – ispitanik formuliše sam odgovore, sa određenim odgovorima ispitanik se opredeljuje za jedan od ponuđenih odgovora. Ispitivač pri ispitivanju mora zauzeti takav stav prema ispitaniku da mu ulije poverenje.

33. Anketa

U sociologiji se koristi u vidu anketnog lista, upitnika, u kome su unapred definisana pitanja. Zbog objektivnosti podataka najčešće se koristi anonimna anketa. Pitanja mogu da budu otvorenog (slobodni odgovori) i zatvorenog (ponuđeni odgovori) tipa. Pitanja moraju da budu jasna, precizna i nedvosmislena. Raspored pitanja mora da bude po logičkom i psihološkom redosledu. Pitanja mora da budu prilagođena obrazovnom i kulturnom nivou ispitanika. Da bi se videla valjanost pripremljenog upitnika obično se vrši probno ispitivanje na jednom manjem uzorku, tzv. **pilot** anketa. Nije pogodna za ispitivanje nepismenog stanovništva.

34. Intervju

Koristi se za saznavanje mišljenja ispitanika, njihovih stavova. To je tehnika prikupljanja podataka usmerenim ispitivanjem jedne ili više ličnosti. Ako se vrši intervjuisanje više ljudi u okviru neke veće društvene grupe, onda se ličnosti, koje će se intervjuisati, biraju po metodu uzorka. Uzorak može biti: prost (svaki 5 ili 10-ti), složen (po određenom kriterijumu, kvalifikacija, godine starosti). Može biti

1. ekstenzivni – istraživač postavlja seriju tipičnih pitanja koja su pripremljena unapred
 2. intenzivni – razgovor teče slobodno bez unapred pripremljenih pitanja
- Pitanja moraju biti dobro sastavljena i ne smeju biti neprijatna za ispitanika.

35. Test

Test je instrument prikupljanja podataka o sklonostima, reakcijama, afiniteta pojedinca u odnosu na izvesne situacije koje bi mogle nastati. Najčešće se sastoji iz niza sistematski raspoređenih pitanja ili tvrdnji na koje treba da reaguje lice koje se testira. Može biti sastavljen i od serije fotografskih ili kinematografskih snimaka koji kod testiranog lica mogu izazvati određene reakcije. Na osnovu testa može se utvriti raširenost određene sklonosti u nekoj grupi, različite sklonosti koje postoje u nekoj grupi.

36. Sređivanje prikupljenih podataka

Vrši se u toku većeg broja operacija:

1. klasifikacija dobijenih odgovora (po određenom kriterijumu)
2. statističko istraživanje preko određenih tabela (tabele prikazuju sumarno dobijene odgovore u procentima na svako postavljeno pitanje)
3. merenje (kvantitativno označavanje odgovora na osnovu prethodno utvrđenih planova)

37. Naučno objašnjenje

Proces naučnog objašnjenja može se shvatiti u užem i širem smislu. U širem smislu: utvrđivanje veza između pojava, kao i utvrđivanje zakona razvoja pojava bez ikakvih veza. U užem smislu sastoji se u utvrđivanju samo uzročnih veza između pojava.

Vrste:

1. uzročno – otkrivanje uzročno posledične veze između pojava
2. strukturalno – suština u smeštanju pojave koja se istražuje u širi sistem, strukturu, da bi se preko nje objasnila priroda pojave koja se istražuje
3. funkcionalno – suština je u utvrđivanju funkcije, pojava koja se istražuje, vrši u odnosu na sistem (da li doprinosi njegovom značaju, slabljenju)
4. teološko – sastoji se u dovođenju te pojave u vezu sa nekim drugim ciljem ili svrhom

U ovoj fazi se prikupljeni i sređeni podaci misaono obrađuju pomoću različitih misaonih postupaka: indukcija, dedukcija, apstrakcija, generealizacija.

38. – 40. Shvatanja o društvu u Starom Veku

Antička Grčka. Uređenje polisa omogućava razvoj politike, robovlasnički sistem. Sofisti(Protagora, Hipija, Antifon, ...) – preteče sociologije. Društvo je iskontrolisalo ljude, ali voljom ljudi.

- **Platon** : “Država” – pravedna država (upravljajući, vojnici, proizvođači). Prva dva bez porodice i svojine. Značaj podela rada i vaspitanja. Kritičar sofista.
- **Aristotel** : Ne postoji apsolutno najbolja država ili društvo već samo relativna sa 2 klase: upravljajući i robovi. Revolucija posledica nejednakih klasa. Podela društvenih zajednica na: porodicu, naselje, državu. Nužna privatna svojina.

41.-44. Misao o društvu u Srednjem Veku

Teološki pogled; društvene promene – delovanje Boga. Osuđivali su razvratni život bogataša (revolucija)

- **Sveti Augustin** : “O Božjoj državi” – borba dobra i zla. Istoriju društva podelio na 6 perioda društva: od Adama do potopa, od Noja do Avrama, od Avrama do Davida, od Davida do Vavilona, - do Hrista, -strašni sud. Periodi su ispunjeni brodom između đavolje i božije države. Božiju čine pravednici i anđeli, a đavolju (zemljsnu) grešnici i đavoli. Rim je bio đavolja država pa je zato i propao. Hrišćani zadovoljni.
- **Toma Akvinski** : mislilac skolastičke filozofije. Prihvata Aristotela (čovjek društveno biće). Društvu radi ostvarenja ciljeva potrebna vrhovna vlast. Država štiti opšte interese. Nejednakosti u društvu objašnjava kao posledicu prvobitnog greha. Država iznad staleža i društvenih slojeva i služi za zaštitu interesa. Dobre vladavine (monarhija, aristokratija, republika), loše (tiranija, oligarhija, demokratija).
- **Ibn Haldun** : Društveni život je određen geografskim okolnostima i klimom. (razlike naroda) različiti načini proizvodnje. Sve društvene pojave se neprestano menjaju (zakon evolucije). Izgradio teoriju o cikličnom kretanju društva po kojoj svaki politički režim traje tri generacije (100 godina). Traje do trenutka kada potomci

onih koji su svojom smelošću, izdržljivošću i osvajačkim naponom stvorili državu postaju mekušci, misleći da im je pravo dato već po rođenju. Tada dozrevaju uslovi da postojeći režim propadne.

45. –47. Novi vek

Nastaju sa humanizmom i renesansom. Razvija se u okviru filozofije, a zatim u okviru političke ekonomije. Nauke o državi i pravu i istorije. U ovom periodu se razvija filozofija istorije (Viko je začetnik → 3 perioda društva: božansko, herojsko i čovekovo), i politička ekonomija koja se svodi na shvatanja fiziokrata. Po njima u društvu postoji prirodni poredak koji je najbolji i najracionalniji. (Kenej). Ova učenja oslobađaju od feudalnog učenja o božanskom poreklu vlasti (Makijaveli, Boden, Montesquije, Žan Žak Ruso, Hobs). U ovom periodu nastaju **teorije društvenog ugovora**:

1. Tomas Hobs, Džon Lok : Društvo oplemenjuje čoveka. Homo homini lupus.
 2. Ruso : Društvo je loše, privatna svojina razlikuje ljude. Čovekova prava osobina da bude dobar i plemenit a društvo ga kvari. Cilj i smisao stvaranja društva po njemu je u tome da ljudi osiguraju svoja “prirodna prava” na slobodu, jednakost i ravnopravnost koja pripadaju svim pojedincima.
- **Ogist Kont** u novom društvu nastaju 2 klase: Buržoazija i proleterijat i kao posledica nastaju 2 pogleda na društvo. Ogist Kont se smatra osnivačem sociologije uopšte. Zastupa pozitivizam. “Tečaj pozitivne sociologija” 1839. Klasifikuje nauke na one koje proučavaju organska tela (biologija i sociologija) i neorganska (astronomija, matematika, fizika, hemija). U društvu 4. klase: 1. naučnici, filozofi; 2. predstavnici proizvodnje; 3. poljoprivrednici; 4. radnici. On ističe značaj porodice i proučava statiku i društvenu dinamiku.

48. Mehanicističke sociološke teorije

Sociolozi društvo i prirodu posmatraju zajedno i smatraju da postoje razlike između njih, ali minimalne. Mehaničari kopiraju se znanja prirodnih nauka u uvode ih u sociologiju i ističu da se neke funkcije čoveka poistovećuju sa funkcijama mašine. Smatraju da faktori nežive prirode imaju jači uticaj na razvoj društva od žive. Predstavnicima:

Keri – čovek je molekula društva, nastanak društva je posledica približavanja čoveka svom bližnjem a jedan od uzroka nastanka je podela rada.

Ernest Ostvald – u društvu postoje oblici energije. Sirova energija je priroda koja postoji nezavisno od čoveka a čovek je oruđe koji tu sirovu energiju pretvara u koristan oblik. Korisna energija oslobađa čoveka i pomaže mu da zadovolji svoje potrebe. Cilj države je da omogućava razmenu energije i da se stara da osnovne potrebe svih ljudi budu zadovoljene što uspostavlja stanje socijalne ravnoteže. Veliki značaj imaju sloboda misli i izražavanja.

Pareto – duhovni otac Musolinija. Pripadao matematičko funkcionalističkom pravcu. Formirao je teoriju elita. Elita je mala grupa ljudi izdvojena na osnovu svojih sposobnosti i ima pravo da upravlja celim društvom. Socijalna stabilnost zavisi od ekonomije, karaktera i tipova ljudskih bića, društvenih slojeva i cirkulacija elita.

49. Biologičke teorije

Koriste se znanja prirodnih nauka koje proučavaju organski svet. Društvo je deo žive prirode. Izdvajaju se dva pravca: organistički. Predstavnik Spenser – za čoveka važe određene zakonitosti: evolucija (objašnjava prelazak društva iz jednog u drugi oblik), borba za opstanak (progres društva) i zakon održanja energije. Društvo je prošlo kroz dve faze: **militarističku** i **industrijsku**. Socijaldarvinistički pravac – delovanje samo jednog zakona, zakon borbe za opstanak. Cela istorija je nemilosrdna borba između rasa koje su biološki različite. Predstavnik Ludvig Čemblin.

50. Psihologičke

Smatraju da društvene pojave nastaju delovanjem psihe, svesti i psihičkim odnosima među pojedincima. Kada se ljudi udružuju u zajednice oni sa sobom uključuju svoja osobena svojstva, prenose svoju psihu, svest, crte ličnosti. Pokrenuo ih je Herbert Spenser a pravi osnivač je Džon Stjuart Mil. Pravci: individualne, kolektivne, socijalne.

51. Individualno psihologičke teorije

Društvene pojave se objašnjavaju individualnom psihologijom. Varijante (pravci):

- a. teorija **podražavanja** – imitacije, predstavnik Gabrijel Tard. Osnovni proces u odnosima podražavanje (jedan čovek se ugleda na drugog). Više talasa podražavanja koji se međusobno sukobljavaju. Ne može se prihvatiti jer podražavanjem ne samo da se ne mogu objasniti društvene pojave već i ono samo mora biti sociološki objašnjeno.
- b. teorije **instinkta** – Mac Dugal. Društvene pojave se objašnjavaju instinktom, Freud sve društvene i psihičke i društvene pojave svodi na samo jedan instinkt – **polni nagon** (libido). Polni nagon je osnov celokupne čovekove psihe i njegovog ponašanja.
- c. **sociometrija** – osnivač Jakob Moreno. U ispitivanju kvaliteta odnosa u malim društvenim grupama 15-20 individua. To su odnosi simpatija ili antipatija. Smatrao da se mogu preurediti odnosi u društvu. Dobar za regulisanje odnosa u malim društvenim grupama.

52. Kolektivne psihologičke teorije

Najznačajniji predstavnik Emil Dirkem. Društvo i pojave se objašnjavaju pomoću kolektivne svesti (moral, religija, pravne norme). To su kolektivne predstave, kolektivni načini mišljenja i ponašanja. Pojedinac ih nalazi gotove u društvu i one vrše na njega pritisak tako da im se on potčinjavati. Neprihvatljivo jer kolektivna svest ne postoji potpuno nezavisno od individualne svesti.

53. Formalizam

Predstavnici Ferdinand Tenis i Georg Ziml. Predstavnici ovih teorija smatraju da sociologija treba da se bavi proučavanjem socijalnih oblika (oblici forme društvenih pojava) nezavisno od njihove sadržine. Sadržinu treba da proučavaju druge društvene nauke: politička ekonomija, pravo. Po njima sociologija treba da proučava društvene sukobe a nije važno o kakvim se sukobima radi. Ove su teorije nepoptune i nepodesne za uzročno objašnjavanje društva jer je formu nemoguće odvojiti od sadržaja. Naprotiv forma se može objasniti iz sadržine i obrnuto.

54. Funkcionalizam

Centar proučavanja globalno društvo. Svako društvo je stabilna i trajna struktura čiji su elementi čvrsto povezani i čine skladnu celinu. Svaki element ima određenu funkciju. Ostvarujući funkciju svaki element daje doprinos održavanju celine i stanju harmonične ravnoteže. Između elemenata postoji funkcionalna zavisnost.

Principi:

- princip funkcionalnog jedinstva društva po kome društvo predstavlja zatvoreni jedinstven sistem čiji su svi delovi rade harmonično
- princip univerzalnosti – svaki društveni oblik ima pozitivnu funkciju u okviru sistema
- princip nužnosti – svaki društveni oblik predstavlja nužan deo u okviru celine i omogućuje kontinuitet društvenog sistema
- princip dinamičke ravnoteže kontinuiteta – svaki društveni sistem ima ugrađene mehanizme koji ga održavaju u ravnoteži ili ga posle poremećaja vraćaju u pređašnje stanje ravnoteže

Jednostrano pa zbog toga i neprihvatljivo. Društvo harmonično i bezkonfliktno (što je netačno).

55. Strukturalizam Centralan forma struktura (Klod Levi-Stros, Lui Altister...) otkrivanjem elemenata strukture ali se povezuju u zatvorenu statičku celinu. Sve je određeno strukturom i njenim zakonima. Društvene pojave nisu rezultat ljudi nego struktura u kojima su ujedinjene. Lose: čovek proizvod strukture, ali ne objašnjava i druga kretanja. Neprihvatljivo jer ima potcenjujući stav u odnosu na čoveka.

56. Marksizam Marks i Engels. Ekonomski razvitak društva i način proizvodnje su osnov. Istorijski materijalizam. Učenje o suštini društva (bazi). Marks polazi od čoveka. Koren društva treba tražiti u čoveku kao stvaralačkom biću. Društvo celokupnost odnosa ljudi naspram prirode i međusobno. Delujući na prirodu sa drugim ljudima čovek utiče na prirodu i na druge ljude ali i sam trpi povratne uticaje i tako se menja. Osnovu društva čini način proizvodnje. Odbacuje mogućnost stvaranje konačne najbolje društvene strukture koja će biti toliko dobra da je ne bi trebalo zameniti nekom novom progresivnijom. Podela na klase neizbežna i stvara borbu (dijalektički materijalisti). Društveno biće određuje svest. Nastavljač je Lenjin (socijalizam), zatim Staljin i drugi. Bave se klasama i društvom. Odnosi proizvodnje su osnovni. (baza i nadogradnja-druga politička, kulturno-naučna)

57. Nova sociologija se od prve polovine 19. veka do druge polovine dvadesetog znatno razvila, ali je dosta kritikovana. 60-tih godina je već priznata kao nauka, ali i dalje postoje rasprave da li je ona u stanju da objasni društvo dovoljno dobro da to postane osnova za promene u društvu. Naizgled neutralna sociologija je ideologiju pretvarala u svoje teorijske stavove. Predlagano je oformljavanje nove sociologije kao kontra marksizmu. 2 grupe analitičara:

1. dopuna i korekcija postojećih stavova bez bitne promene,
2. Izgradnja novih teorija.

Zajedničko: nova sociologija bi obuhvatala celokupnost društvenih odnosa polazeći od uloge značaja čoveka u društvu. U novoj sociologiji najznačajnija su dva društvena pravca - radikalni i humanistički.

58. Radikalna sociologija u SAD. Kritikuje postojeće shvatanje društva i polazeći od toga da u društvu postoje konfliktne situacije ustaje protiv shvatanja da uzroke tih konflikata treba tražiti u nesposobnosti pojedinaca da se prilagode društvu i da prihvate vrednosti društva. Podvrgla je kritici: parcijalni pristup u izučavanju društva; zahteva da kritička analiza društva uključi i kritičko vrednovanje društvenih procesa preko izmenjenog shvatanja odnosa čoveka i prirode. Razvoj društva treba da je u interesu za siroke građanske krugove. Svi oni se slažu da se sociologija i društvo moraju menjati ali ne i kako i u šta.

59. Humanistička sociologija: Zahteva da se čoveku prizna njegova uloga i značaj u društvenom sistemu. Čovek se ne sme istraživati kao objekat već kao misleć i osećajno bice. Svoj zadatak ona vidi u otrivanju institucija i društvenog uređenja koja mogu da uvećaju sposobnost grupa i individua da u skladu sa svojim potrebama razvoja slobodno i odgovorno biraju puteve razvoja koristeći nove mogućnosti i da stvaraju više od uslova za prosto prezivljavanje. Pravci:

1. teorijska zasnovanost humanističke sociologije (Berher, Kozer, Glas, Stog)
2. metodoloska strana humanističke sociologije,
3. uključivanje humanističke sociologije za afirmaciju neiskoriscenih potencijala čoveka.

60. Pojam društva

MARKS: celina odnosa proizvodnje naspram prirode je društvo u svojoj ekonomskoj strukturi. Društvo počiva na radu i materijalnoj proizvodnji, to je organizovana zajednica individua. Rad je svesna delatnost sa ciljem menjanja prirode. Udruživanjem za rad nastaju veze medju ljudima, podela društva na profesije, slojeve, kaste...Konkretan i apstraktan rad. Elementi proizvodnje:rad, predmet rada, sredstva rada, proizvodni odnosi. 2 su faze nastanka ljudskog društva

- bioloska
- drustvena ,rad,potreba za hranom,sredstva za rad,spor proces,sizalac majmuna sa drveta.

61. Priroda i društvo

Posmatranje ljudskih i zivotinjskih skupina. Pri odredjivanju odnosa polazi se od objasnjenja po kome covek i drustvo nastaju iz prvog dela (najrazvijenijeg) prirode tj. antropoidnih majmuna.

RAZLIKA: Ljudske delatnosti su svesne, zivotinjske ne. Svest i kod coveka ima instiktivnih radnji i kod zivotinja svesnih. Rad – orudja za rad predstavljaju pokazatelje razvoja ljudske svesti tj. drustva. Covek u procesu proizvodnje stupa u proizvodne odnose koji su osnova svih drugih. Skup svih tvorevina rada = kultura. Ljudsko društvo se brzo razvija jer prerađujući prirodu sam shvata istoriju.

SLICNOST: Čovek je organskog porekla i postoji donekle približna zakonitosti u dr. i prirodi..Ekologija.

62. Nastanak ljudskog društva

Nastanak čoveka i društva bio je drugotrajn i jedinstven proces. Čovek je nastao od čovekolikog majmuna. Hrana nestaje zbog neplasnog korišćenja pa čovekoliki majmun traži druge izvore mesa. Uspravan hod. Ruka dobija nove funkcija. Ruka organ za rad ali i produkt rada. Biološko očovečavanje. Niz promena u organizmu. Gubitak životinjskih osobina. Društveno očovečavanje. Razvoj svesti. Škrtost prirode naterala na rad. Radom menja prirodu i povezuje se sa ostalim ljudima.

63. Pojam čoveka Sociologija proučava društvo pa i čoveka. Zakoni društva su takvi kakvi su jer su zasnovani na ponasanju coveka i njegovih zakona. Čovek je: biološko biće (zakoni prirode), psihičko, društveno. Osobine čoveka: stvaralaštvo (svest-rad) , sloboda (izbor) , društvenost (potrebno mu je društvo da bi se ispoljio kao čovek). Sociološki pojam čoveka (homosociologicus): društveno biće koje svojim delatnim odnosom prema prirodi ostvaruje stvaralaštvo kao slobodni subjekt udružujući se sa drugima, ostvarujući uslove egzistencije. Sociologizacija – proces neorganizovanog i organizovanog uticaja društva u cilju formiranja ličnosti koji odgovara potrebama datog društva.

64. Pojam društvenih pojava Za razumevanje suštine društva treba odrediti po čemu se društvene pojave razlikuju kako od prirodnih tako od individualnih pojava. Prirodne pojave nastale delovanjem ljudi predstavljaju kombinaciju stihijiskog, svesnog i nesvesnog. Individualne pojave: nema drugih pojava sem individualnih. Individualne i društvene pojave se medjusobno prožimaju. Sustinu drustvene pojave cini povezano delovanje ponasanja koje proizvodi odredjene promene. Društvena pojava je rezultat povezanog delovanja pojedinaca ili drustvenih grupa. Ponasanje pojedinaca pri tome moze biti svesno i nesvesno. Promene koje tada nastaju mogu nastupiti u toku ili na kraju delovanja ponasanja. Slozene drustvene pojave nastaju povezivanjem jednostavnih.Vrste drustvenih pojava:

65. Društveni procesi: povezano delovanje ljudskih ponašanja kojim se proizvode promene kojih nebi bilo inace. To su psihicke ili fizicke radnje koje se jos nazivaju drustveni odnos na primer proizvodnja materijalnih dobara moze se odvijati u okviru razlicitih drustveno-proizvodnih odnosa. 1 voljni i stihijski 2. materijalni duh 3. saradnje i sukoba 4 . procesi stvaranja i razdvajanja. Društveni odnosi su ili odnosi jednakosti ili nejednakosti.

66. Društvene tvorevine relativno mirno, kristalizovano stanje koje nastaje kao rezultat drustvenog procesa. One su rezultat slozenih drustvenih procesa. 1. slozeni drustveni procesi (proces koji proizvode jednu posledicu) 2 drustvene tvorevine (skupine ljudi povezane jednom posledicom)

67. Pojam društvene osnove proučavajući opšti stav globalnih društva sociologija teži da odredi njihove najveće delove. Svi elementi imaju isti znacaj i povezani su. Osnova neke pojave određena je činiocem koji proizvodi tu pojavu odredjivanje osnove drustva predstavljaju utvrdjivanje elemenata u drustvu koji uzrokuju sve druge elemente.

Marks(delovi drustva): 1 drustvena osnova (materijalna proizvodnja radi egzistencije)

2 drustvena nadogradnja

68. Proizvodne snage Marksizam: materijalna proizvodnja predstavlja osnovu društva iz činjenice da su bavljenje filozofijom,politikom,naukom uslovljeni zadovoljenjem egzistencijalnih potreba. Proizvodnja: prilagodjavanje prirode covekovim potrebama. 2 su osnovna elementa proizvodnje: proizvodne snage i proizvodni odnosi. Proizvodne snage sadrže sredstva za rad i predmet rada koji cine sredstva za proizvodnju kao i coveka kao subjektivni faktor. Sredstva za rad su delovi prirodne materije kojima je covek radom dao oblike da ih moze koristiti u daljem prisvajanju prirode. Stepen razvitka orudja za rad je pokazatelj razvitka proizvodnih snaga. Da bi covek iskoristio svoje sklonosti za proizvodnju on mora imati odredjena znanja i proizvodno iskustvo. Proizvodnja realizuje otkrica nauke.

69. Proizvodni odnosi Ljudi u procesu proizvodnje ne stvaraju samo materijalna dobra već i drustvene odnose. Ako proizvodnju shvatimo kao jedinstvo proizvodnje, raspodele, razmene i potrošnje ljudi stupaju u odnose u svim fazama

proizvodnje. Kako proizvodnja čini jedinstvo tako i ovi odnosi čine jedinstvo. Odnosi proizvodnje mogu biti ravnopravni i neravnopravni. Klasni proizvodni odnosi odražavaju nejednak odnos članova društva prema sredstvima za proizvodnju. Besklasni proizvodni odnosi postoje u društvu u kome svi članovi društva imaju isti odnos prema sredstvima za proizvodnju. Proizvodni odnosi nisu samo okvir u kome se razvijaju proizvodne snage već u isto vreme uticu na razvoj proizvodnih snaga određujući tako i njihov pravac razvoja.

70. Horda Zadatak je bio očuvanje zajednice članova. Zajedništvo, jednakost u obavezama, najstariji oblik društvenog života. Lutali su u potrazi za hranom. Privreda - sakupljačka. Sve su delili. Podela rada je bila prema sposobnostima. Nije bilo polnih zabrana.

71. Rod Zasniva se na proizvodnji i grupnom braku (egzogamnom). Razvijenije od horde. Imaju običaje, stasesinu, kult, groblje. Zabranjeno je polno opstenje između braca i sestara. Matrijarhat pa patrijarhat (sa pojavom stočarstva). Bratstvo, podela rada.

72. Pleme Nekoliko povezanih rodova, direktno ili preko bratstva. Udruživanje u pleme je na osnovu krvnog srodstva i zajednicke teritorije. Neki poslovi koji su od značaja za celo pleme prenose se na plemenske organe: plemenska skupština, veće stasesina, plemenski vojskovođa. Razvijaju se moralna i religijska verovanja. Ujedinjenjem više plemena radi postizanja visih ciljeva u kojoj se ne gubi individualnost plemena je savez plemena. U početku su svi bili ravnopravni, a kasnije najjače pleme dominira. Dolazi do imovinske razlike. Vojna demokratija:

1 - plemena često ratuju;

2 - pleme bira organe plemena.

Kasnije se formira poseban sloj od vođa plemena i njihovih porodica (raslojevanje).

73. Narod je globalna društvena grupa koja se javlja sa nastankom klasnog društva. Javlja se u robovlasništvu, kao viši oblik plemenskog ujedinjenja u kome plemena gube samostalnost i poštaju deo više celine. Narod je zajednica koja se odlikuje privatno-svojinskim i klasnim odnosima između ljudi, zajedničkim etničkim osobinama, jezikom i teritorijom. Jedinstvo društva obezbeđuje se političkom organizacijom i silom. Poseban oblik društvene svesti - filozofija.

74. Nacija nastaje u periodu raspadanja feudalizma i nastajanja kapitalizma. U Evropi nacije nastaju kroz borbu za moc (kralj, crkva, plemstvo, svestenstvo) ali duhovne snage nižih staleza su vodeći deo nacije. Teorije nacije:

- 1- subjektivističko-psihološke (Nemačka, Francuska; pripadnost naciji određena je svescu o pripadnosti toj zajednici i težnji za zajedničkim životom)
- 2- 2- vulgarno-materijalističke (pripadnici 1 nacije žive i razvijaju se zajedno kao potomci istih predaka; teorija rasizma).

Nacija je specifična narodna zajednica koja nastaje na obnovu društvene podele rada u kapitalizmu na kompaktnoj teritoriji u okviru zajedničkog jezika i bliske etničke i kulturne srodnosti. Formiranje nacije javlja se kao proces u kome se vrsi ekonomsko, teritorijalno i jezičko ujedinjenje šireg područja na kome je moguće nesmetan odnos proizvodnih snaga. Na razvoj nacije uticali su: apsolutistička monarhija i narodna dinastija kasni i kulturno-psihološki faktori, religija i geografski faktor. Iako nacije imaju zajedničko obeležje ipak postoji pravo na samoopredeljenje. Borba za ucvrsnjenje nacionalne ravnopravnosti predstavlja značajan faktor borbe za mir i društveni progres. Neke nacije su i dalje u fazi formiranja.

75. Porodica

Porodica je parcijalna i najkompleksnija društvena grupa. Ona je društvena grupa u kojoj se odvijaju osnovni procesi društvenog života i toliko je povezana sa životom svakog pojedinca da ostavlja snažan pečat u njegovom razvoju. Istorijski promenljiva društvena grupa čija su univerzalna obeležja počivanje na hereoseksualnim vezama, osnivanje sistema srodničkih odnosa, obezbeđivanje socijalne i individualne osobine ličnosti i obavljanje određenih ekonomskih delatnosti. Biološki karakter porodice je jedna od njenih primarnih obeležja. Porodica je srodnički povezana. Pod srodstvom se podrazumeva istorijski promenljiva biosocijalna veza između određenih pojedinaca, koji unutar određenog tipa porodice čine njegovo članstvo.

Vrste srodstva:

- krvno – adoptivno, tazbinsko
- duhovno – u mnogim društvima u različitim epohama krvno srodstvo je sociološki a ne biološki pojam.

Tipovi porodice:

- kućna zajednica
- totemski klan (rod najstariji)
- materinsko pravna zajednica
- očinsko pravna zajednica
- individualna porodica

76. Klase

83. Grad

Parcijalna relativno velika gusta i stalno naseljena društvena grupa, socijalno različitih pojedinaca koji su povezani različitim društvenim procesima u kojima primat imaju sekundarne društvene veze sa specifičnim načinom života. Grad podstiče i razvija ljudsku prirodu u najrazličitijim crtama, kako u talentima tako i u porocima. Zato gradska sloboda ima svoje prednosti, ali i nedostatke kao proizvod gradske dezorganizacije individue. Zato po Luisu Virtu u gradu se stvara poseban način života koji favorizuje sekundarne kontakte površine i često neprijateljske prirode. Stanovnik grada u takvim uslovima postaje anonimn sekundaran neprirodan.

84. Selo

Parcijalna društvena grupa stalno nastanjena čiju primarnu privrednu delatnost čini primarna proizvodnja (poljoprivreda) čiji stanovnici stupaju u neposredne odnose ostvarujući sistem društvenih odnosa i vrednosti koji određuju specifičan način života koji se razlikuje od gradskog. Osnovu života sela čini neposredno povezivanje sa prirodom, a prostor i vreme određuju život na selu neposrednije od života u gradu. Stanovnici sela nisu anonimni. Kontakti su česti, rad je kooperativan. U selu vlada vlasnička psihologija, apovezanost porodice i gazdinstva uslovljava ekonomsko ponašanje seljaka (da se proizvodnjom zadovolje potrebe domaćinstva).

85. Moral

Sistem pravila koja proizilaze iz dnosa pojedinca prema ostalim članovima društva i društvu, a zasnivaju se na shvatanu dobra i zla. Odredbe morala, kao skupe normi o ponašanju ljudi, zasnovanih na shvatanju o dobru i zlu, kao i istorijska analiza moralnih normi, pokazuje da moralne norme propisuju ponašanje koja služe održavanju određenog sistema društvenog odnosa a zabranjuju ponašanja koja mogu dovesti do njegovog rušenja.

88. Kultura

Kultura svakodnevnog života je prava i realna mogućnost da čovek svakodnevno savlađuje svekolike oblike svoga otuđenog života uključujući u to i sam rad i samu kulturu. Pojavljuje se sa prvim aktom individua kojima se oni razlikuju od životinja.

93. Globalizacija

Proces povezivanja, prožimanja i objedinjavanja sveta, uprkos njenoj materijalnoj, duhovnoj, ekzistencijalnoj raznovrsnosti i raznolikosti. Predstavlja zakonitost našeg vremena. Globalizacija omogućava razvoj proizvodnih snaga ostvaren integracijom naučnih i tehničkih dostignuća koja je počela 20. veka.

94. Prvobitna ljudska zajednica

Prva društveno ekonomska formacija kojom odpočinje ljudska istorija čija je osnovna karakteristika nizak nivo i spor razvoj proizvodnih snaga, zbog čega je čovek u čitavom njenom trajanju bio u velikoj zavisnosti od prirode. Nizak nivo razvoja proizvodnih snaga i velika čovekova zavisnost od prirode imali su za posledicu kolektivno obavljanje proizvodnje što je imalo za dalju posledicu njoj svojstven način života.

95. Robovlasništvo

Predstavlja klasno društvo u istoriji ljudskog društva. Društvenu osnovu robovlasničkog društva čini robovlasnička privatna svojina koja ne označava samo svojinu na sredstvima za rad već i svojinu nad robovima. U uslovima ovakvih svojinskih odnosa sve što rob proizvede pripada vlasniku. Svojina robova je mera za bogatstvo. Robovlasnička društvenoe ekonomska formacija nastala je raspadom prvobitne zajednice. Osnov njenog konstituisanja predstavljala je povećana produktivnost rada koja je omogućila pojavu viška privatne svojine.

96. Feudalizam

Društveno ekonomska formacija u kojoj se privreda oslanja na poljoprivredu u kojoj vlada krupna zemljišna svojina. Krupni zemljoposednici organizuju rad na svojim posedima neposredno i onda rade na feudalnim posedima ili ustupaju zemlju zavisnim seljacima, a zazvrat dobijaju znatne koristi i usluge. Isto tako važno obeležje feudalne prirode sastoji se u njenom neutralnom karakteru. Karakter feudalnih proizvodnih odnosa određen je karakterom feudalne svojine na zemlji. Feudalci nad kmetovima imaju i ekonomsku i političku društvenu vlast.

97. Kapitalizam

Osnovna obeležja:

- postojanje privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju u korist klase kapitalista
- neposredni proizvođači odvojeni su od sredstavaza proizvodnju
- privatna preduzeća predstavljaju osnovnu proizvodnu jedinicu
- vlasnici plaćaju radnicima na tržištu vrednost njihove radne snage

- u kapitalizmu se proizvodi ne za direktno podmirenje potreba, već za tržište, kapitalistička proizvodnja ima karakter robne proizvodnje.
- ekonomska struktura kapitalizma određuje njegovu društvenu nadgradnju a pre svega klasnu strukturu i karakter društvenih odnosa između osnovnih klasa

98. Liberalni kapitalizam

Za svoj teorijski osnov ima liberalne političke i ekonomske doktrine. Ove doktrine su proklamovale načela ekonomskog individualizma u domenu ekonomske politike i načela formalne političke jednakosti svih društvenih klasa. U ovoj fazi kapitalizam dobija svoju adekvatnu materijalnu osnovu. Mašinski i fabrički sistem proizvodnje. Kooperacija je oblik proizvodnje u kome je veći broj proizvođača u istom procesu proizvodnje. Manufaktura kao oblik kapitalističkog procesa proizvodnje karakteriše se unutrašnjom podelom rada u preduzeću. Organska manufaktura se karakteriše kontinualnim procesom proizvodnje. Mašinska proizvodnja predstavlja poseban oblik kapitalističkog procesa i njegovu adekvatnu osnovu.

99. Monopolistički kapitalizam

Logika unutrašnjeg razvoja kapitalizma dovela je do prerastanja liberalnog kapitalizma u monopolistički kapitalizam u poslednjim decenijama 19. veka. Kapitalista je nastojao da snizi troškove proizvodnje po jedinici proizvoda. MK predstavlja jednu od faza kapitalizma koju karakteriše specifičan oblik nastojanja da se u okviru samoga kapitalizma izvrši usklađivanje između stalno rastućih proizvodnih snaga i kapitalističkih produkcionih odnosa na takv način da to usklađivanje ne dovede do promene karaktera proizvodnih odnosa odnosno kapitalističkih svojinskih odnosa.

100. Socijalizam

Niža faza komunističke društveno ekonomske formacije.